

İncirli Köyü Martyrium Mozaikleri ve Hatay Mozaikleri Arasındaki Yeri

İncirli Village Martyrium Mosaics and the Place of These Mosaics in Hatay Mosaics

Ömer ÇELİK*

(Received 25 July 2020, accepted after revision 27 August 2021)

Öz

İncirli Köyü Martyrium Mozaikleri, Hatay İli, Kırıkhan İlçesi, İncirli Köyünde'dir. Martyrium da üç mekân tespit edilmiştir. Plan vermeyen mimari, düzensiz dere taşları ve kalker bloklarla yapılmıştır. Mekânlarda açığa çıkarılan mozaikler üç panodan meydana gelmiştir. Hatay genelinde kilise, bazilika veya martyrium kazılarında ortaya çıkarılan mozaiklerde cennet tasvirli konular sık işlendiği gibi dini olaylar, portreler, hayvan, bitki ve geometrik motifler de işlenmiştir. Hatay'da çıkarılan mozaiklerin kompozisyonlarının İncirli Köyü Martyrium Mozaikleri ile benzer yanları olduğu gibi farklılıkları da bulunmaktadır. Hatay'da bulunan sivil ve dini mekânlarda yapılan mozaik döşemelerindeki konu, kompozisyon, figür, motif ve bordürler incelendiğinde, İS 2. yüzyılda başlayan sanatsal süreç, Antakya'da bulunan diğer Doğu Roma mozaiklerinde ifade edildiği gibi İncirli Köyü Martyrium Mozaiki'nde de İS 6. yüzyıla kadar izlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Antakya, İncirli, mozaik, martyrium.

Abstract

İncirli Martyrium Mosaics were found in the village of İncirli at Kırıkhan, Hatay. Three room spaces are defined in the martyrium. Riverbed stones and calcareous blocks were used in the architecture, although its plan is incomplete. The mosaics found in the rooms are composed of three panels. In the Hatay region, mosaics found in church, basilica or martyrium contexts are generally depicting scenes of heaven as well as religious events, portraits, animals, plants and geometric motifs. Hatay mosaics share similarities and differences in composition to İncirli Village Martyrium Mosaics. When the subjects, composition, figures, motifs and borders of the mosaic floors made in civil and religious building in Hatay are examined, the artistic process that started in the 2nd century AD is expressed in the other Eastern Roman mosaics in Antakya, as well as in the İncirli Village Martyrium Mosaics. It is traced back to the 6th century AD.

Keywords: Antioch, İncirli, mosaic, martyrium.

İncirli Köyü Martyrium Mozaiği, Hatay İli, Kırıkhan İlçesi, İncirli Köyü'nde Hatay Müze Müdürlüğü tarafından 08.04.1996 tarihinde tespit edilmiştir. İncirli Köyü, Hatay İli'nin 40 km doğusunda bulunan Kırıkhan İlçesi'ne yaklaşık 25 km mesafededir. Köy, Kurt Dağları'nın eteklerinde kurulmuş, Amik Ovası'na hâkim, Suriye sınırına yakın bir noktadadır (Res. 1).

Resim 1
Hatay İli, Kırıkhan İlçesi, İncirli Köyü.

2007 yılında Müze Müdürlüğü Başkanlığında aynı köyde Martyriumun dışında farklı parselde bulunan kilisede kurtarma kazısı (Çelik 2013: 1) gerçekleştirilmiştir. Her iki dini yapıda mozaik tabanlar bulunmuştur. Kilise, mozaiklerden yola çıkarak İS V. - VI. yüzyıla tarihlendirilmekte, Martyrium ise Grekçe kitabesinde tarih verildiği için İS VI. yüzyıla tarihlendirilmiştir. İki dini yapının aynı dönemler içerisinde varlığını sürdürdüğü düşünülebilir fakat İncirli Köyü'nde ortaya çıkarılan iki dini yapının yakın tarihler içerisinde varlığını sürdürmesi ve aynı köyde bulunmasının dışında arasında tam olarak bir ilişki kurulamamıştır.

Hatay Müze Müdürlüğü başkanlığında, 2007 yılında yapılan kurtarma kazısı (Çelik 2013: 1), Arkeolog Ömer ÇELİK tarafından yapılmıştır. Kazı, köy evinin bahçesinde ve etrafı konutlarla çevrili dar bir alanda gerçekleştirilmiştir (Res. 2). Kazı alanı günümüz yapıları ile çevrili olması sebebiyle mimari tam olarak açığa çıkarılamamıştır. Plan vermeyen mimari, düzensiz dere taşları ve kalker bloklarla yapılmıştır (Res. 3). Üç mekân tespit edilmiştir (Res. 3, Çiz. 1). Güneyde kesme blok taşlarla yapılan zemini pişmiş toprak levha ile kaplı I. mekân yer almaktadır (Res. 4). II. mekân orta bölümde kısmen dikdörtgen şekle benzer bir yapıya sahip olup tam plan vermemektedir (Res. 5). II. mekânın zemini mozaik döşelidir. III. mekân ise kuzeyde olup bu mekânda plan vermemektedir (Res. 6). Bu mekânın zemini de mozaik döşelidir (Çiz. 2 - 3). II. mekânda ortaya çıkarılan mozaikteki yazıtta, yapının “martyrium” olduğu belirtildiği için işlevi anlaşılmıştır. Tespit edilen martyrium mozaiklerinin büyük bölümü tahrip olmuştur. Açığa çıkarılan mozaikler üç panodan meydana gelmiştir (Çiz. 2).

İncirli Köyü Martyrium Mozaiklerinde 10 hayvan figürü, 4 bitki motifi işlenmiştir. Teseroların en ve boyları 0,6 cm – 1,2 cm arasında, yükseklikleri 0,5 cm – 1 cm arasında değişmektedir (Res. 7).

Resim 2
Kazı alanı ve çevresi.

Resim 3
Üç mekânı açığa çıkarılan Matriyon,
mimaride kullanılan kalker bloklar ve
düzensiz dere taşları.

Resim 4
I numaralı mekân.

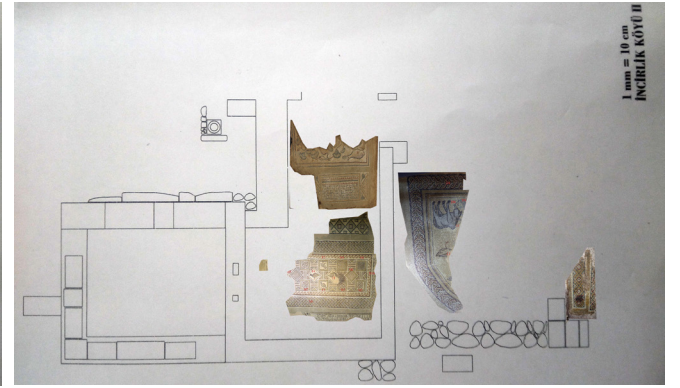
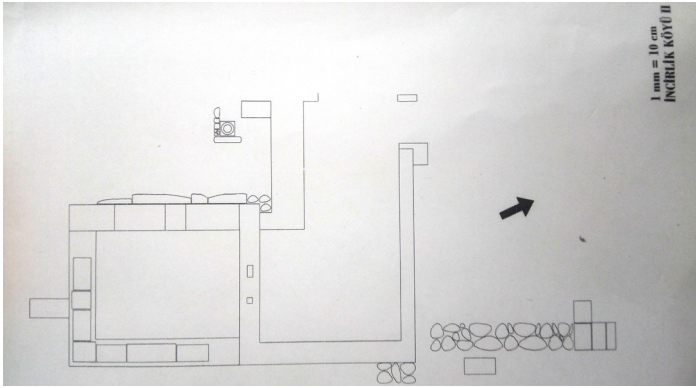
Resim 5
II numaralı mekân.

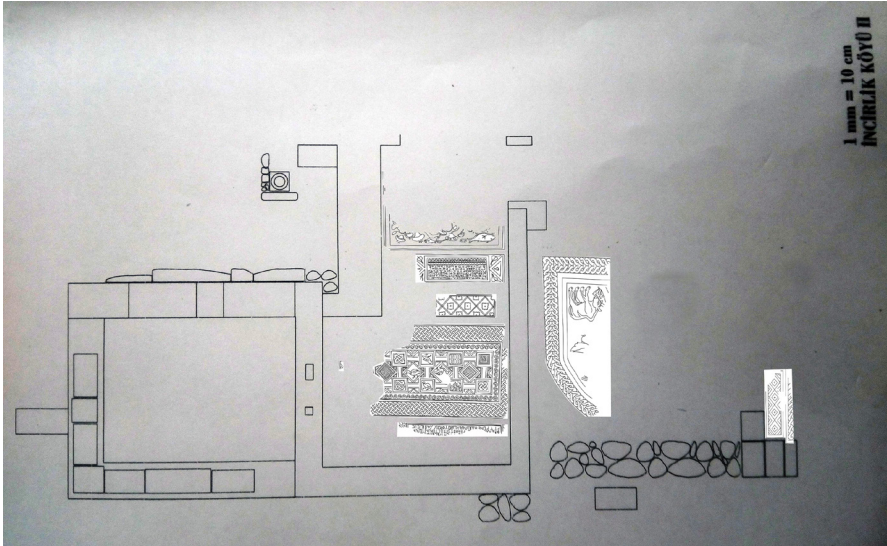
Resim 6
III numaralı
mekân.

Resim 7
Mozaik kesiti.

Çizim 1
Açığa çıkarılan üç mekân.

Çizim 2 - 3
Mozaiklerin mimarideki yerleri.

Mozaiklerde siyah, beyaz, kirli beyaz, çamurlaşmış yeşil, uçuk kahverengi, koyu kahverengi, kıvıllı kahverengi, kıvıllı kırmızı, açık gri, koyu gri, lila ve oksit sarı olmak üzere 12 renk kullanılmıştır.

II ve III numaralı mekânlarda ortaya çıkan taban mozaïği üç ana panodan oluşmuştur (Çiz. 2 - 3).

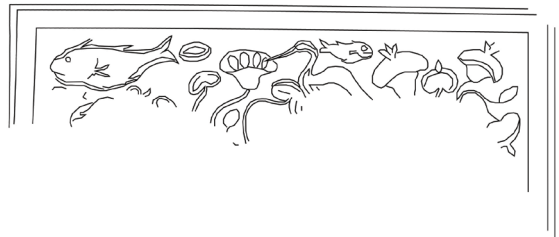
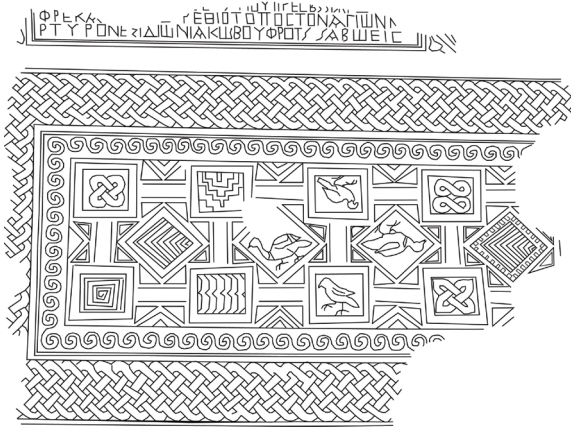
I. Pano

I. pano dört bölümden (Res. 8) meydana gelmiştir. Birinci bölüm kitabe (Res. 9, Çiz. 4), ikinci bölüm geometrik motifler ve kuş figürleri (Res. 10, Çiz. 4),

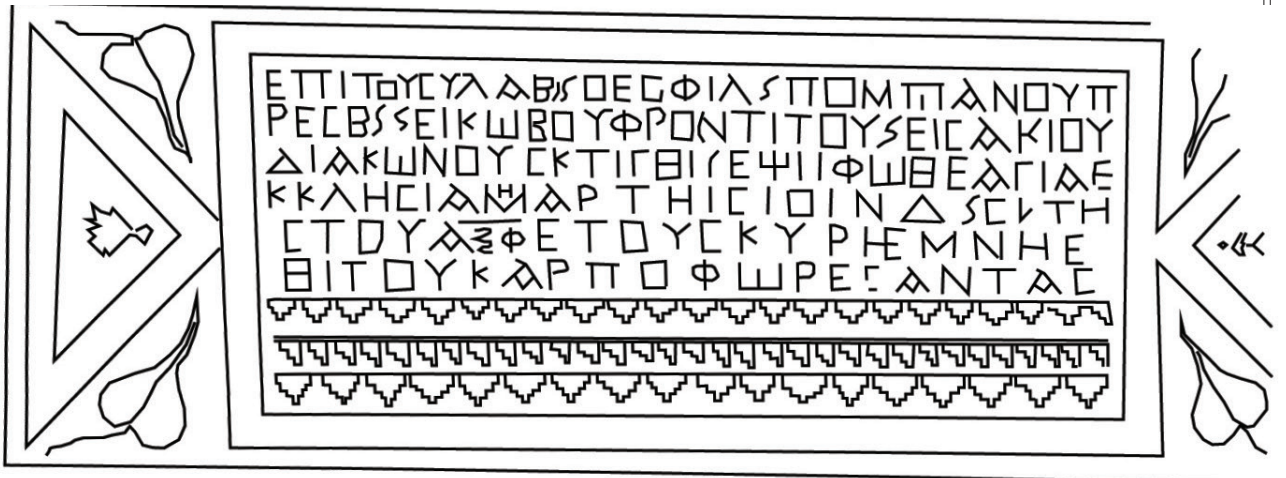
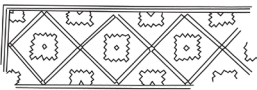
Resim 8
I. pano.

üçüncü bölüm 6 satırlık kitabe (Res. 8, Çiz. 5 - 6), dördüncü bölüm ise kuşlar, balıklar ve nilüferlerden oluşan figürlü panolardır (Res. 8, Çiz. 5).

Çizim 4
I. pano, I. ve II. bölüm.

Çizim 5
I. pano, III. ve IV. bölüm.

Çizim 6
I. pano, III. bölüm.

I. Bölüm

I. panonun doğu bölümünde tahrip olmuş 3 sıra Grekçe yazı bulunmaktadır. Yaklaşık 3 m uzunluğundaki yazıt, beyaz zemin üzerine siyah renk tesseralarla işlenmiş siyah bir çizgi (Décor I: pl.1) ve kalın siyah, beyaz, çamurlaşmış yeşil ve uçuk kahverengi asimetrik bant (Décor I: pl.36c) ile sınırlanmıştır. Kitabenin solunda siyah tesseralarla işlenmiş yaprak motifi ve çerçevenin bir parçası bulunmaktadır. Kitabeye ve merkez pano arasına açık gri tesseralarla işlenmiş tek renkli bant (Décor I: pl.1y) yerleştirilmiştir (Res. 9, Çiz. 4).

Resim 9
I. pano, I. bölüm kitabe.

Mozaikteki yazıt, Prof. Dr. Hamdi Sayar¹ tarafından “.....rahipliği döneminde bu kutsal martyrium'un sorumlusu Yakob kendi kesesinden (yaptırdı)” şeklinde çevrilmiştir.

II. Bölüm

II. bölüm, 1,05 x 2,80 m ölçülerinde, geometrik motifler ve dört kare içerisine yerleştirilmiş kuş figürlerinden meydana gelmiştir (Res. 10 - 11, Çiz. 4).

Pano siyah, beyaz, koyu gri, açık gri, kızıl kırmızı, oksit sarı ve koyu kahverengi renk tesseralar kullanılarak yapılmıştır.

Resim 10
I. pano, II. bölüm.

Pano yatay ve dikey yerleştirilen, birbirine bağlı kare ve karelerin bağlantılarına uçları değen eşkenar dörtgenlerden oluşan geometrik bir tasarımdan oluşmuştur. Kareler arasında oluşan boşluklar üçgen tasarımlarla doldurulmuştur. Kare ve eşkenar dörtgenlerin içerisine kuşlar ve geometrik motifler yerleştirilmiştir. II. bölümde, 4 hayvan figürü ve 8 geometrik motif, 2 bordür kullanılmıştır (Res. 10 - 11, Çiz. 4). Pano basit dalga deseni (Décor I: 101a) ve geniş gölgeli çok kollu guilloche (Décor I: pl. 73f) bordürle sınırlanmıştır.

¹ Mozaikte tespit edilen kitabelerin çevirisi İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Bölümünden Prof. Dr. M. Hamdi SAYAR tarafından yapılmıştır.

Resim 11
Numaralandırılmış I. pano, II. bölüm.

1- Hayvan Figürleri

F1 numaralı ördek figürü, eşkenar dörtgen içerisine yerleştirilmiştir (Res. 11 - 12, Çiz. 4). Eşkenar dörtgen tek sıra siyah ve çift sıra beyaz tesseralarla işlenmiş çizgiler ile sınırlandırılmıştır. Ördeğin baş bölümü yangın geçirdiği için renk değişimine uğramıştır. Figürde siyah, kırmızı kahverengi, kırmızı, beyaz, kirli beyaz, koyu gri ve oksit sarı olmak üzere 7 renk kullanılmıştır. Ördek sola doğru yönelmiş, sol ayak havada, kanadı kapalı, kuyruk hafif aşağıya doğru eğilmiştir. Gaga üçgen, baş oval formdadır. Göz tahribat sebebiyle belirsizdir. Boyun uzun silindirik şeklindedir. Gövde oval olup sırt hafif yükseltilmiştir. Kuyruk üçgenimsi bir forma sahiptir. Kanat kapalı ve çok renklidir. Kanadın ucu, kuyrukla birleşim noktasında küçük bir çıkıntı yapmıştır. Ayaklar kısa, üç parmaklı ve uçları sivridir (Res. 12).

Resim 12
F1 numaralı ördek figürü.

F2 numaralı kuş figürü, kare içerisine yerleştirilmiştir (Res. 11, 13, Çiz. 4). Kare siyah, beyaz, oksit sarı, açık gri renkli tek ve çift sıra tesseralarla işlenmiş çizgilerle sınırlanmıştır. Figürde siyah, kırmızı kahverengi, kırmızı, beyaz, kirli beyaz, koyu gri olmak üzere 6 renk kullanılmıştır. Kuş sola doğru yönelmiş, bir ayak havada, kanadı kapalı, kuyruk hafif aşağıya doğru eğilmiştir. Gaga üçgen, baş oval formdadır. Göz yuvaraktır. Boyun çok kısadır. Gövde ovaldır. Kuyruk üçgenimsi bir formda olup ucu sivridir. Kapalı olan kanat çok renklidir. Kanadın ucu sivri ve kuyrukla birleşim noktasında küçük bir çıkıntı yapmıştır. Ayaklar gövdeye göre uzun, üç parmaklıdır (Res. 13).

Resim 13
F2 numaralı kuş figürü.

F3 numaralı papağan figürü, kare içerisine yerleştirilmiştir (Res. 11, 14, Çiz. 4). Kare siyah, beyaz, oksit sarı, açık gri renkli tek ve çift sıra tesseralarla işlenmiş çizgilerle sınırlanmıştır. Figürde siyah, kırmızı kahverengi, kırmızı, beyaz, kirli beyaz, koyu gri ve açık gri olmak üzere 7 renk kullanılmıştır. Papağan sola

Resim 14
F3 numaralı papağan figürü.

doğru yönelmiş, bir ayak havada, kanadı kapalı, kuyruk hafif aşağıya doğru eğilimlidir. Baş yuvarlak, gaga üçgen formdadır. Göz ovaldır. Boyun kısa ve silindir şeklindedir. Gövde ovaldır. Sırt yukarı doğru kalkıktır. Kuyruk uzun dikdörtgenimsi bir formda olup ucu sivridir. Kanat kapalı ve çok renklidir. Kanadın ucu sivri ve kuyrukla birleşim noktasında küçük bir çıkıntı yapmıştır. Ayaklar gövdeye göre uzun, üç parmaklıdır (Res. 14).

F4 numaralı ördek figürü, eşkenar dörtgen içerisine yerleştirilmiştir (Res. 11, 15, Çiz. 4). Eşkenar dörtgen tek siyah ve çift beyaz tesseralarla işlenmiş çizgilerle sınırlandırılmıştır. Figürde siyah, koyu kahverengi, kırmızı, beyaz, kirli beyaz, koyu gri ve oksit sarı olmak üzere 7 renk kullanılmıştır. Ördek sola doğru yönelmiş, sol ayak havada, kanadı kapalı, kuyruk düzdür. Baş yuvarlak, gaga üçgen formdadır. Göz yuvarlaktır. Boyun kısa silindir şeklindedir. Gövde oval olup sırt hafif yükseltilmiştir. Kuyruk üçgenimsi bir forma sahiptir. Kanat kapalı ve çok renklidir. Kanadın ucu kuyrukla birleşim noktasında küçük bir çıkıntı yapmıştır. Ayaklar kısa, üç parmaklı ve uçları sivridir (Res. 15).

Resim 15
F4 numaralı ördek figürü.

2- Geometrik Motifler

M1 numaralı geometrik motif kare düzeneğin içerisine yerleştirilmiştir (Res. 11, 16, Çiz. 4). Beyaz, siyah ve oksit sarı renkli tek ve çift sıra tesseralarla işlenmiş çizgilerle sınırlandırılmıştır. Motif siyah ve beyaz tesseralarla yapılmış, iç içe geçmiş köşeli hatlarla, sarmal biçimde, büyükten küçüğe doğru yerleştirilmiş düzenektir.

M2 numaralı Süleyman'ın Düğümü (Décor II: 42) motif kare düzeneğin içerisine yerleştirilmiştir (Res. 11, 17, Çiz. 4). Beyaz, siyah, oksit sarı ve açık gri renkli tek ve çift sıra tesseralarla işlenmiş çizgilerle sınırlandırılmıştır. Süleyman'ın Düğümü beyaz zemine işlenmiştir. Düğümde iki farklı renk düzeneği bulunmaktadır. Birinci düzene kare ile sınırlandırılmış koyu gri, açık gri ve beyaz renklidir. İkinci düzene kare ile sınırlandırılmış, kırmızı kahverengi, kirli beyaz ve beyaz renklerle işlenmiştir.

Resim 16
M1 numaralı geometrik motif.

Resim 17
M2 numaralı geometrik motif.

M3 numaralı motif eşkenar dörtgen düzeneğin içerisine yerleştirilmiştir (Res. 11, 18, Çiz. 4). Siyah, beyaz, oksit sarı, açık gri renkli tek ve çift sıra tesseralarla işlenmiş çizgilerle sınırlandırılmıştır. Yatay yerleştirilmiş üst üste binmiş köşeli ayrıçlardan oluşan motif (Décor I: pl.8e) siyah, beyaz ve kırmızı kahverengi renk tesseralarla işlenmiştir.

M4 numaralı motif kare formulu düzeneğin içerisine yerleştirilmiştir (Res. 11, 19, Çiz. 4). Motif beyaz, siyah, oksit sarı ve açık gri renkli tek ve çift sıra tesseralarla işlenmiş çizgilerle sınırlandırılmıştır. Üst üste yerleştirilmiş, basamaklı, çift ayrıçlardan oluşan ikili motifte (Décor I: pl.112e)² siyah, beyaz, koyu gri, açık gri, oksit sarı ve kırmızı kahverengi renkler kullanılmıştır.

M5 numaralı motif kare formulu düzeneğin içerisine yerleştirilmiştir (Res. 11, 20, Çiz. 4). Motif siyah, beyaz, oksit sarı ve açık gri renkli tek ve çift sıra tesseralarla işlenmiş çizgilerle sınırlandırılmıştır. Şeritlerden oluşan gökkuşağı desenli kademeli dişlere sahip basit meander (Décor I: pl.200c) motifinden oluşmuştur. Motif kırmızı kahverengi, kirli beyaz, beyaz, koyu gri renklerle işlenmiştir.

M6 numaralı Süleyman'ın Düğümü (Décor II: 42) motifi kare düzeneğin içerisine yerleştirilmiştir (Res. 11, 21, Çiz. 4). Beyaz, siyah, oksit sarı ve açık gri renkli tek ve çift sıra tesseralarla işlenmiş çizgilerle sınırlandırılmıştır. Düğümün uç kısımları sivri ve iki farklı renk düzeneğinde işlenmiştir. Birinci düzenek siyah ile sınırlandırılmış koyu gri, açık gri ve beyaz renklerle, ikinci düzenek siyah ile sınırlandırılmış, kırmızı kahverengi, kirli beyaz ve beyaz renklerle işlenmiştir.

M7 numaralı motif kare düzeneğin içerisine yerleştirilmiştir (Res. 11, 22, Çiz. 4). Beyaz, siyah ve oksit sarı renkli tek ve çift sıra tesseralarla işlenmiş çizgilerle sınırlandırılmış ve birbirine teğet, yatay konumda çift burğu³ motifinden oluşmuştur. Motif iki farklı renk düzenekte işlenmiştir. Birinci düzenek siyah ile sınırlandırılmış koyu gri ve beyaz renklerle, ikinci düzenek siyah ile sınırlandırılmış, kırmızı kahverengi, kirli beyaz ve beyaz renklerle işlenmiştir.

M8 numaralı motif eşkenar dörtgen düzeneğin içerisine yerleştirilmiş, siyah ve beyaz renkli tek ve çift sıra tesseralarla işlenmiş çizgilerle sınırlandırılmıştır (Res. 11, 23, Çiz. 4). Motifin çevresi ayrıca siyah ve beyaz renk tırtıklı çizgi⁴ (Décor I: pl.2) ile de sınırlandırılmıştır. Yatay yerleştirilmiş üst üste binmiş köşeli ayrıçlardan (Décor I: pl.7e) oluşan motif, siyah, beyaz ve kırmızı kahverengi renklerle işlenmiştir.

2 Morey bu desene "çift köşeli ayrıç" ismini vermiştir (Morey 1938: 98).

3 Benzer motifler için bk. Décor I: pl.2j.

4 Balmelle bu desen tırtıklı çizgi (Décor I: pl. 2) derken Morey dişler adını vermiştir (Morey 1938: 85).

Resim 18
M3 numaralı geometrik motif.

Resim 19
M4 numaralı geometrik motif.

Resim 20
M5 numaralı geometrik motif.

Resim 21
M6 numaralı geometrik motif.

Resim 22
M7 numaralı geometrik motif.

Resim 23
M8 numaralı geometrik motif.

3. Bordürler

Pano sırayla beyaz bir çizgi, sonra siyah, beyaz, açık gri, koyu gri, oksit sarı, kıvırmızı renk tesseralarla yapılmış M9 olarak adlandırılan çok kollu guilloche (Décor I: pl.73f) motifi, tekrar beyaz daha sonra koyu gri ve siyah çizgi, son olarak kıvırmızı ve beyaz renk tesseralarla işlenmiş M10 olarak adlandırılan basit dalga motifi (Décor I: pl.101a) bordür ile sınırlandırılmıştır (Res. 11, 24, Çiz. 4).

II. bölümden sonra gri tesseralarla yapılmış geniş bant ve banttıan sonra M11 olarak adlandırılan geometrik⁵ düzenleme bulunmaktadır. Geometrik düzenleme siyah ve beyaz renkle işlenen iki çizgi arasında yerleştirilmiştir. Uçları birbirine ve çizgilere değen eşkenar dörtgenlerden ve bunların arasında ve ortalarına yerleştirilen geometrik motiflerden meydana gelmiştir. Eşkenar dörtgenlerin dış hatları siyah, birleşim noktaları beyaz, iç yüzeyi gri renk tesseralarla işlenmiş ve merkezine kare motifler yerleştirilmiştir. Kare motif dıştan içe doğru siyah, kıvırmızı, kirli beyaz, beyaz ve siyah renk düzeneğine sahiptir. İki eşkenar motifin birleşmesinden ortaya çıkan üçgen boşluklara ise dış çizgiler üzerine yerleştirilmiş dikdörtgen motifler konumlandırılmıştır. Dikdörtgenler dıştan içe doğru siyah, gri, beyaz ve siyah renk düzeneğinde işlenmiştir. Motiflerin çizgilerle birleştiği noktalar, üçgen formda siyah, gri ve beyaz renk düzeneğinden meydana gelmiştir (Res. 11, 25, Çiz. 4).

III. Bölüm

III. bölümde beyaz zemine işlenen tabula ansata içine işlenen Grekçe kitabe bulunmaktadır (Res. 26-27, Çiz. 5-6). Kitabenin sol bölgesindeki üçgen çerçeve

5 Benzerleri için bk. Décor I: pl.15f.

Resim 24
M9 ve M10 numaralı, I. pano, II. bölüm
bordürler.

Resim 25
M11 numaralı geometrik düzenleme.

Resim 26
I. pano, III. ve IV. bölüm.

Resim 27
I. pano, III. ve IV. bölüm.

siyah, beyaz ve oksit sarı bordürle şekillendirilmiş ve ortasına siyah, beyaz ve kızıl kahverengi tesseralarla gül tomurcuğu işlenmiştir. Üçgen çerçeve ile dikdörtgen çerçeve arasında oluşan boşluklara kısa sapları olan iki yaprak motifi

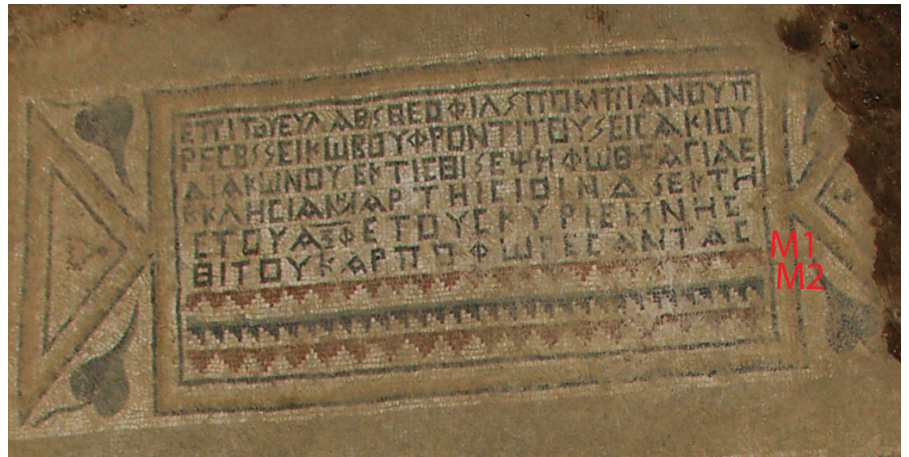

yerleştirilmiştir. Yapraklar siyah ve yeşil olarak iki renkli yapılmıştır. Yapraklı ve üçgen tasarım kitabenin sağ tarafında da işlenmiştir. Fakat sağ taraftaki tasarımın yarısı tahrip olmuştur. Dikdörtgen kitabenin içerisinde beyaz zemine siyah tesseralarla işlenmiş altı sıra yazı bulunmaktadır. Yazıların altında sırasıyla kırmızı ve aralara serpiştirilmiş kahverengi tesseralarla işlenmiş M1 olarak adlandırılan testere dişli (Décor I: pl.10g) motif (Res. 28 - 29, Çiz. 5 - 6), altında gri çizgiye yerleştirilmiş siyah renk tesseralarla işlenmiş M2 olarak adlandırılan düz zemine işlenmiş renklendirilmiş üçgenler (Décor I: pl.12d) (Res. 28 - 29, Çiz. 5 - 6), onun da altında ilk sıradaki tasarımın aynısı yerleştirilmiştir. Kitabenin altında figürlü pano bulunmaktadır.

Resim 28
Numaralandırılmış I. pano,
III. ve IV. bölüm mozaik panolar.

Resim 29
Numaralandırılmış I. pano,
III. ve IV. bölüm mozaik pano.

Mozaikteki yazı, Prof. Dr. Hamdi Sayar⁶ tarafından “Çok saygın Pompeianus oğlu Theophilos’un rahipliği döneminde Yakob’un sorumlu olduğu ve İsak’ın diakon olduğu dönemde bu kutsal kilisenin zemininin mozaik döşemesi 561 yılı Artemision (=Artemision) ayının 4. Günü tanrıya bağlılığın göstergesi olarak yaptırıldı” şeklinde çevrilmiştir.

6 Mozaikte tespit edilen kitabelerin çevirisi İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Bölümünden Prof. Dr. M. Hamdi SAYAR tarafından yapılmıştır.

IV. Bölüm

IV. bölüm 3 x 2,91 m ölçülerindedir. III. bölüm ile IV. bölüm geniş gri renk bantla ayrılmaktadır. IV. bölüm büyük oranda tahrip olmuştur. Pano, balıklar, leylek ve göl nilüferlerinden meydana gelmiştir (Res. 26, 28, Çiz. 5).

1-Hayvan Figürleri

F1 numaralı leylek figürü, nilüferlerin arasında, sola yönelmiştir. Leylek kızıl kahverengi, lila, siyah, beyaz, kirli beyaz ve çamurlaşmış yeşil renk tesseralarla olmak üzere 6 renkle işlenmiştir. Leyleğin başı ovaldir. Gagası uzun, kapalı ve çift renklidir. Göz tek tessera ile verilmiştir. Boyun ince uzundur. Gövde geniş fakat tahrip olmuştur (Res. 26, 28, 30, Çiz. 5).

Resim 30

I. pano, IV. bölüm. F1 numaralı leylek figürü ve F3 numaralı balık figürü.

F2 numaralı balık (sazan) figürü, panonun solunda ve sola yönelmiştir. Balık siyah, kahverengi, lila, uçuk sarı, kirli beyaz ve beyaz renk tesseralarla olmak üzere 6 renkle işlenmiştir. Sazanın başı ve gövdesi geniş olup kuyruk dardır. Balığın üst ve alt kısımlarında ikişer yüzgeç, baş ile gövdenin birleştiği yerde iki çıkıntılı bir yüzgeç bulunmaktadır. Göz yuvarlak, ağız düz çizgi şeklindedir. Balığın altında figür veya motif olduğu anlaşılamayan parçalar bulunmaktadır (Res. 26, 28, 31, Çiz. 5).

Resim 31

I. pano, IV. bölüm. F4 numaralı balık figürü.

F3 numaralı balık (sazan) figürü, leyleğin üstünde sağa yönelmiştir. Balık siyah, beyaz, yeşil, açık kahverengi, kızıl kahverengi, kirli beyaz renk tesseralarla olmak üzere 6 renkle işlenmiştir. Balığın başı ve gövdesi bir bütün gibi olup baş oval formdadır. Göz yuvarlak, ağız geniş uzun düz çizgi şeklindedir. Kuyruk kısa ve iki çatallıdır. Balığın sırtında iki, karnında ve gövdede bir yüzgeç bulunmaktadır (Res. 26, 28, 30, Çiz. 5).

2- Bitkiler

Nilüferler siyah, beyaz, yeşil ve lila renklerle işlenmiştir. Nilüferin sapları siyah ve yeşil olarak iki renklidir. M1 numaralı nilüfer tek başına ve sapsız olarak yapılmıştır (Res. 26, 28, Çiz. 5). M2 numaralı nilüfer oval formdadır (Res. 26, 28, Çiz. 5). M3 numaralı nilüfer geniş olup iç kısmında dört adet beyaz yaprak motifleri yerleştirilmiştir (Res. 26, 28, Çiz. 5). M4 numaralı nilüfer de oval şekildedir (Res. 26, 28, Çiz. 5).

M5 numaralı nilüferlerin üst kısmında üçlü yaprak bulunmaktadır (Res. 26, 28, Çiz. 5). M6 numaralı nilüferin üstünde ise tek yaprak bulunmaktadır (Res. 26, 28, Çiz. 5). M7 numaralı nilüfer (Res. 26, 28, Çiz. 5) M5 numaralı nilüfer gibi üç yapraklıdır. M8 numaralı nilüferin yarısı tahrip olmuş fakat gövdesinden yapraklı bir dal çıkmıştır (Res. 26, 28, Çiz. 5).

3- Bordür

Figürlü pano geniş gri, ince beyaz çizgi ile çevrilmiş olup iç kısımda siyah, koyu gri, açık gri, beyaz, kirli beyaz, lila ve kırmızı kahverengi renk tesseractlarla asimetrik gölgeli bant (Décor I: pl.6c) bulunmaktadır (Res. 26, 28, Çiz. 5).

II. Pano

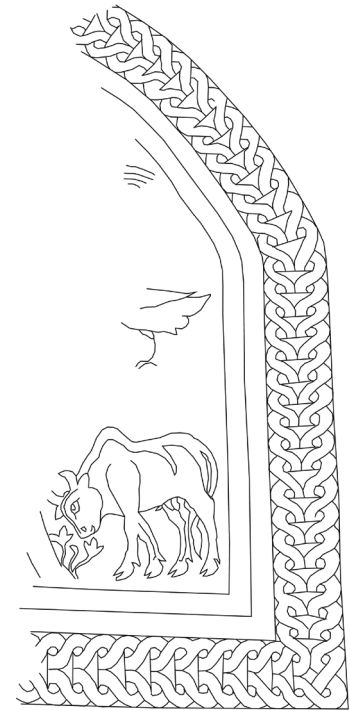
II. pano martyriumun farklı bir mekânında olup tahrip olmuştur. II. pano oval forma yakın 1,85 m x 3,37 m ölçülerindedir (Res. 32, Çiz. 7).

Panonun yarısı mevcut olup bir kuşun sadece kuyruğu, altında başka bir kuşun gövdesi, en altta ise boğa yer almaktadır. Boğanın önünde tahrip olan ağacın gövde parçası ve otlar bulunmaktadır (Res. 32, 33, Çiz. 7).

Resim 32
II. pano.

Resim 33
Numaralandırılmış II. pano.

Çizim 7
II. pano.

1-Hayvanlar

F1 numaralı figür, panonun en üstünde olup cinsi belirsiz bir kuşun sadece kuyruk bölümüdür. Kuyruk siyah, gri ve beyaz renk olmak üzere 3 farklı renk tesseractla işlenmiştir (Res. 32, 33, 34, Çiz. 7). F2 numaralı kuş figürünün kafa,

Resim 34
II. pano. F1 numaralı tahrip olmuş kuşun
kuyruk kısmı.

Resim 35
II. pano. F2 numaralı tahrip olmuş kuş
figürü.

boyun ve gövdesinin bir bölümü tahrip olmuştur (Res. 32, 33, 35, Çiz. 7). Kuş siyah, beyaz, koyu gri, kıvıllı kahverengi ve oksit sarı renk olmak üzere 5 farklı renk tessera ile işlenmiştir. Kuş, sola doğru yönelmiş, kanadı kapalı, kuyruğu yukarıya doğru kalkmıştır. Öndeki ayak havada ve açık renkli, gerideki ayak yere basıyor ve koyu renklidir. Üç parmaklı işlenmiştir. Parmaklar hafif kavisli, ucu sivri şeklindedir. Parmakların üstünde küçük bir tırnak çıkıntısı bulunmaktadır.

F3 numaralı boğa, siyah, beyaz, koyu gri ve açık gri renk olmak üzere 4 farklı renk tessera ile işlenmiştir (Res. 32, 33, 36, Çiz. 7). Boğa sola doğru yönelmiş, başı önündeki ota eğilmiştir. Sırtında bir çıkıntı bulunmakta, kuyruğu aşağıya sarkmış ve ayaklarının arasındadır. Ayaklar hareketlidir. Boğanın boynuzları yukarıya doğru ve hafif iç bükeydir. Kulaklar yanlara açılmış ve üçgen formundadır. Göz oval, burun nokta, ağız çizgi şeklindedir. Gövde dolgun ve iridir. Kuyruk hafif dalgalı, ucu geniştir. Ayaklar gergin, toynaklar çatallıdır.

Resim 36
F3 numaralı boğa figürü.

2- Bitkiler

M1 numaralı ağacın gövdesi hafif sola eğimli ve gri renk tesseraıyla işlenmiştir (Res. 32, 33, Çiz. 7). M2 numaralı ot figürleri ağacın kök kısmındadır (Res. 32, 33, Çiz. 7). Otların biri gri diğeri siyah renk tesseraıyla işlenmiştir. Açık olan otun gövdesi kısa, hafif dalgalı ve ucunda üçlü yaprak bulunmaktadır. Koyu renkli otun iki gövdesi bulunmaktadır. Birinci gövde, hafif dalgalı olup ucu gövdeye göre daha geniştir. İkinci gövde, sağa doğru hafif yatmış ve ucunda üçlü yaprak bulunmaktadır.

3-Bordür

Pano iki bordürle sınırlanmıştır. Dıştaki bordür M3 olarak adlandırılan guilloche (Décor I: pl.74h) motifidir. Bordür siyah, koyu gri, açık gri, kirli beyaz, kırmızı kahverengi, açık pembe, oksit sarı renklerle işlenmiştir. İç bordür asimetrik gölgeli bant ve simetrik gölgeli bant (Décor I: pl.6b) şeklinde siyah, beyaz ve oksit sarı renklerle işlenmiştir (Res. 32, 33, Çiz. 7).

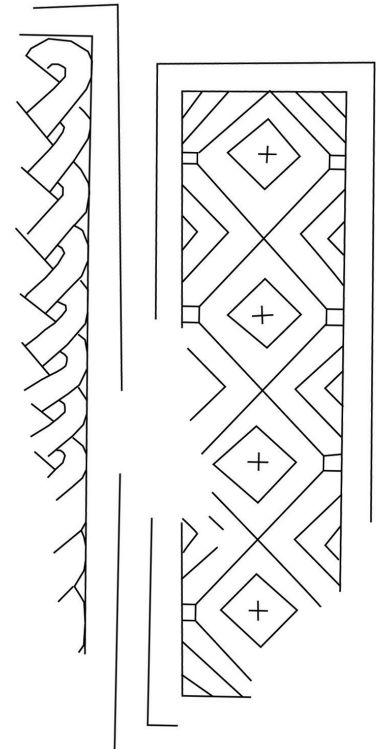
III. Pano

1-Bordür

III. pano bordür parçası (Res. 37, Çiz. 8), II. pano ile aynı mekân içerisinde. III. panonun parçası olan bordür, 1,11 m x 0,83 m ölçülerindedir. Bordür geometrik olup tahrip olmuştur. Siyah, beyaz, kirli beyaz, açık gri, koyu gri, oksit sarı, kırmızı kahverengi ve açık sütlü kahverengi renklerle işlenmiştir. Geometrik bordür oksit sarı bir bantla sınırlanmıştır. Merkeze yerleştirilen geometrik motifin dış bordürü beyaz, açık gri, siyahla işlenmiş asimetrik gölgeli bant ile sınırlanmıştır. Merkezdeki geometrik şekiller oksit sarı zemine işlenmiştir. Uçları birbirine ve bordüre değen eşkenar dörtgenler ile ortasına yerleştirilen daha küçük eşkenar dörtgenler ve bordüre değen üçgen geometrik şekillerden meydana gelmiştir. Büyük eşkenar dörtgenler siyah tesseralarla çizgisel yapılmıştır. Küçük eşkenar dörtgenler ise siyah, kırmızı kahverengi, kirli beyaz,

Resim 37
III. pano geometrik bordür parçası.

Çizim 8
III. bölüm.

beyaz renklerle işlenmiş olup merkeze “+ (artı)” şeklinde motif yerleştirilmiştir. Bordüre yerleştirilen üçgenler ise siyah, açık gri, koyu gri ve beyaz renklerle işlenmiştir. Dikdörtgen formdaki geometrik panodan sonra beyaz, gri ve siyah renklerle işlenmiş asimetrik renkli banttın sonra tahrip olmuş guilloche motifini bulunmaktadır.

Hatay Mozaikleri Arasındaki Yeri

Kompozisyon - Konu - Figür - Motif - Ölçü - Renk - Cins

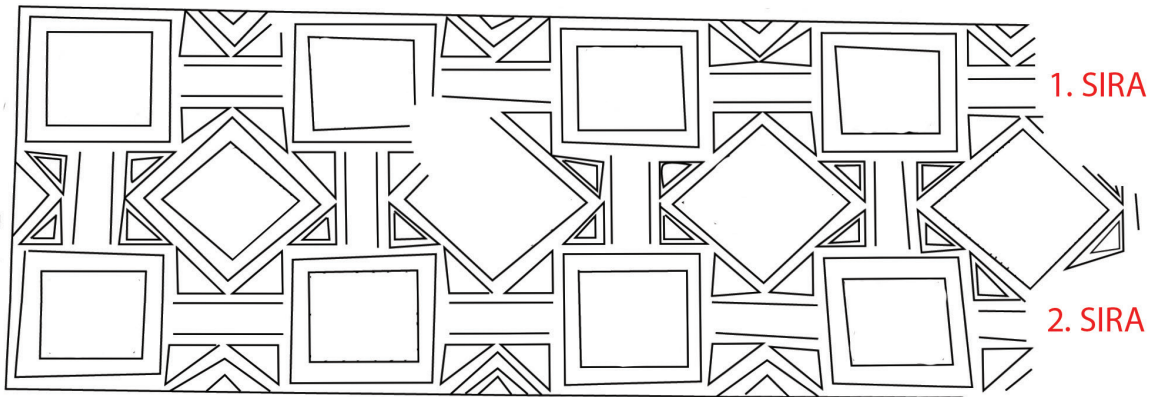
Hatay İli sınırları içerisinde 1932 yılında arkeolojik kazılar başlamış (Morey 1938: 27; Barsanti 2012: 25-42) ve günümüze kadar olan süreçte çok sayıda arkeolojik kazı yapılmıştır. Kazılarda ortaya çıkan mozaikler genelde sivil ve dini mimari içerisinde yer almaktadır. Sivil yapılarda olduğu gibi dini yapılarda ortaya çıkarılan mozaiklerde kompozisyon, konu, motif ve figür çeşitliliği bulunmaktadır.

Hatay genelinde kilise, bazilika veya martyrium kazılarında ortaya çıkarılan mozaiklerde cennet tasvirli konular sık işlendiği gibi dini olaylar, portreler, hayvan, bitki ve geometrik motifler de işlenmiştir. Yapının işlevi yani dini yapı ile mozaik panoların konusu bütünlük içerisinde olup İncirli Köyü Martyrium Mozaiki de bu bütünlüğün bir parçası olarak Hatay’da bulunan mozaiklerin içerisinde yerini almaktadır. İncirli Köyü Martyrium Mozaiki’nin, Hatay Mozaikleri içerisindeki yerini anlamak için İncirli Köyü Martyrium Mozaiki’ni özellikle İS II. - İS V. yüzyıl arasına tarihlendirilen bazı mozaiklerle konu, kompozisyon, figür ve motifleri ile karşılaştırmak gerekmektedir.

Hatay’da çıkarılan mozaiklerin kompozisyonlarının İncirli Köyü Martyrium Mozaiki ile benzer yanları olduğu gibi farklılıkları da bulunmaktadır.

1937 yılında Hatay - Harbiye’de bulunan İS IV. yüzyıla tarihlenen “Masklar” (Levi 1945: 307 fig. 126) mozaikinin genel kompozisyon tasarımı İncirli Mozaiki I. pano II. bölüm (Res. 10, Çiz. 9) ile benzer olup bazı farklılıklar da vardır. Masklar Mozaiki’nde kompozisyonun şablonunda üç sıralı geometrik bir düzenleme, Martyrium II. bölüm mozaikinde ise iki sıralı (Çiz. 9) bir düzenleme mevcuttur. Tasarım olarak birbirine bağlı kareler ve dört karenin oluşturduğu boşluğa yerleştirilen eşkenar dörtgen düzenlemesi ve karelerin bordür bağlantısının olduğu bölgelere yerleştirilen üçgenler her iki mozaik panoda aynıdır (Res. 10).

Çizim 9
I. pano, II. bölüm şablonu.

İncirli Mozaiki I. pano II. bölümde kullanılan kareler içerisine yerleştirilen M4 (Res. 19) ve M5 (Res. 20) geometrik motifler, Masklar Mozaiki’ndeki geometrik motiflerle benzer olup diğer geometrik motifler farklıdır. İki mozaik panoda

bulunan eşkenar dörtgenler içerisinde; Martyrium II. bölümde kompozisyon tasarımında kuş (Res. 10), Masklar Mozaïği'nde ise masklar işlenmiştir. Martyrium II. bölüm mozaïği iki bordürle sınırlandırılırken (Res. 10), Masklar Mozaïği ise tek geometrik bordürle sınırlandırılmıştır. II. bölüm ile Masklar Mozaïği'ndeki kompozisyon tasarımındaki önemli bir fark ise Martyrium II. bölüme yerleştirilen kitabedir.

İncirli Köyü Martyrium Mozaïği, I. pano II. bölüm (Res. 10, Çiz. 4, 9) tasarımına benzer tasarım Antakya'da Kuş Sarmalı (Levi 1945: 257, 258) Evi'nde bulunmaktadır. Kuş Sarmalı Mozaïği'nde kompozisyon tasarımı, Martyrium II. bölümden farklı olmasına rağmen genel özellikler benzerdir. Kuş Sarmalı Evi'ndeki panonun merkezine geniş geometrik motif yerleştirilmiş olup Martyrium II. bölümdeki gibi tasarım geometrik panonun çevresini sarmıştır. Kuş Sarmalı Evi'ndeki mozaik panoda kare ve eşkenar dörtgenlerin içi tamamen geometrik motiflerle doldurulmuş olup hiç figür kullanılmamış olup martyrium II. bölüm mozaïğinde geometrik motifin yanında figürler de kullanılmıştır. Martyrium II. bölüm mozaïğinde M3 (Res. 18) ve M4 (Res. 19) numaralı motifler Kuş Sarmalı Mozaïği'ndeki düzenlemelerle benzerdir. Kuş Sarmalı Evi'ndeki mozaik tek geometrik bordürle sınırlandırılmıştır. II. bölüm ile Kuş Sarmalı Evi Mozaïği arasındaki önemli bir kompozisyon tasarım farkı ise II. bölümüne yerleştirilen kitabedir.

İncirli Mozaïği'nde, Martyrium I. pano II. bölüm tasarımına benzer tasarım Ananeosis Mozaïği'nde de görülmektedir (Campbell 1940: 419 fig. 5). Bu mozaik, Antakya'da bulunmuş ve İS V. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Ananeosis Mozaïği'nin kompozisyon tasarımı, İncirli Köyü Martyrium Mozaïğinin I. pano II. bölümünden (Res. 10, Çiz. 4, 9) farklı olmasına rağmen genel özellikleri benzerdir. Ananeosis Mozaïği kompozisyonunda altı sıralı bir düzenleme, İncirli Mozaïği II. bölümde ise iki sıralı bir düzenleme mevcuttur. Martyrium I. pano II. bölümdeki tasarımın benzeri Ananeosis'in çevresini sarmıştır. İki mozaikte tasarım olarak birbirine bağlı kareler ve ortalarına yerleştirilen eşkenar dörtgen düzenlemesi aynıdır. Kare ve eşkenar dörtgenlerin içi tamamen geometrik motiflerle doldurulmuş olup hiç figür kullanılmamıştır. Eşkenar dörtgenlerde ise Martyrium II. bölümde kuş, Ananeosis Mozaïği'nde ise geometrik motifler işlenmiştir. Karelerin bordür bağlantısının olduğu bölgelere yerleştirilen üçgenler de aynıdır. II. bölüm mozaïğinde kareler içerisine yerleştirilen M2 (Res. 17) ve M4 (Res. 19) gibi iki geometrik motif, Ananeosis Mozaïği'ndeki motiflerle benzer olup diğer motifler farklıdır. II. bölüm iki bordürle sınırlandırılırken, Ananeosis Mozaïği ise bir bitkisel üç geometrik bordürle sınırlandırılmıştır. İncirli Mozaïği II. bölüm ile Ananeosis Mozaïği arasındaki önemli bir kompozisyon farkı ise II. bölümün güneydoğu bölümüne yerleştirilen kitabenin Ananeosis Mozaïği'nde bulunmamasıdır.

Antakya'da bulunan İS IV. yüzyıla tarihlenen E Hamamı'nın (Campbell 1938: 10 pl. 37) bir odasında bulunan mozaik panonun kompozisyon tasarımının İncirli Köyü Martyrium Mozaïği I. pano II. bölümden (Res. 10, Çiz. 4, 9) farklı olmasına rağmen genel özellikleri benzerdir. Hamam E'de, oda tabanında bulunan mozaikte kompozisyon dört sıralı, Martyrium II. bölümde ise iki sıralı bir düzenlemeye sahiptir. Eşkenar dörtgenlerin ortasına Martyrium II. bölümde kuş, Hamam E'de ise geometrik motif yerleştirilmiştir. Hamam E'de hiç figür kullanılmamıştır. İki mozaik panoda tasarım olarak birbirine bağlı kareler ve ortalarına yerleştirilen eşkenar dörtgen düzenlemesi aynıdır. Karelerin bordür bağlantısının olduğu bölgelere yerleştirilen üçgenler aynıdır. İncirli Mozaïği'ndeki kareler içerisine yerleştirilen kısmen M2 (Res. 17) ve M5 (Res.

20) olmak üzere iki geometrik motif Hamam E Mozaïği'ndeki motiflerle benzer, diğer motifler ise farklıdır. II. bölüm iki bordürle sınırlandırılırken, Hamam E Mozaïği'nde ise bir geometrik bordürle sınırlandırılmıştır. İncirli Köyü Mozaïği Martyrium II. bölüm ile Hamam E Mozaïği arasındaki önemli bir tasarım farkı ise II. bölümün güneydoğu bölümüne yerleştirilen kitabenin Hamam E Mozaïği'nde bulunmamasıdır.

Antakya'da bulunan İS IV. yüzyıla tarihlenen Hamam D (Campbell 1938: 15 pl. 49) oda 3 ve 28'de bulunan mozaik panoların, kompozisyon tasarımlarının genel özellikleri, İncirli Köyü Martyrium Mozaïği I. pano II. bölüm (Res. 10, Çiz. 4, 9) ile benzerdir. Hamam D, oda 28'de bulunan mozaikte kompozisyon dört sıralı bir düzenleme şeklinde yapılmıştır. Oda 3'deki panolar tahribat nedeniyle belirsiz olup Martyrium II. bölümde iki sıralı bir düzenleme şeklinde yapılmıştır. Hamam D mozaiklerinde, kare ve eşkenar dörtgenlerin içi tamamen geometrik motiflerle doldurulmuş olup hiç figür kullanılmamıştır ancak Martyrium I. pano II. bölümde kullanılmıştır.

II. bölümdeki karelerin bordür bağlantısının olduğu bölgelere yerleştirilen üçgenler, Hamam D'de bulunan panolarda görülmemektedir. Tasarım olarak birbirine bağlı kareler ve ortalarına yerleştirilen eşkenar dörtgen düzenlemesi her iki mozaikte de aynıdır. II. bölüm ile Hamam D Mozaïği arasındaki önemli bir tasarım farkı ise II. bölümün güneydoğu bölümüne yerleştirilen kitabenin Hamam D Mozaïği'nde bulunmamasıdır.

Antakya'da saha 25/L'de (Levi 1945: CXXb) bulunan mozaik panonun kompozisyon tasarımının İncirli Köyü Martyrium Mozaïği I. pano II. bölümden (Res. 10, Çiz. 4, 9) farklı olmasına rağmen genel özellikleri benzerdir. Saha 25/L'de bulunan mozaikte kompozisyon, Martyrium II. bölümdeki gibi iki sıralı bir düzenleme şeklindedir. Her iki mozaik panoda tasarım olarak birbirine bağlı kareler ve ortalarına yerleştirilen eşkenar dörtgen düzenlemesi aynıdır. Saha 25/L Mozaïği'nde kare ve eşkenar dörtgenlerin içi tamamen geometrik motiflerle doldurulmuş olup hiç figür kullanılmamıştır fakat Martyrium I. pano II. bölümde figür kullanılmıştır. II. bölümdeki karelerin bordür bağlantısının olduğu bölgelere yerleştirilen üçgenler, saha 25/L'de bulunan panolarda görülmemektedir. Saha 25/L'de bulunan mozaikte dış bordür geometriktir. Martyrium II. bölüm ile Saha 25/L Mozaïği arasındaki önemli bir tasarım farkı ise II. bölümün güneydoğu bölümüne yerleştirilen kitabenin Saha 25/L Mozaïği'nde bulunmamasıdır.

Martyrium I. pano II. bölümde M2 (Res. 17) olarak adlandırılan Süleyman'ın Düşümü geometrik motif ile İS V. yüzyıla tarihlendirilen (Campbell 1940: 419 fig. 5) Ananeosis Mozaïği'ndeki motif aynıdır. İS II. yüzyıla tarihlendirilen (Jones 1981: 6) İçki Yarışması Evi'ndeki oda 1'de (Levi 1945: pl. CI, b), Psykheler Kayığı Evi'nin (Levi 1945: pl. XXXVIII,d) ön oda mozaïğinde, İS II. yüzyıla tarihlendirilen Trajan Akvadüğü Mozaïği'nde (Levi 1945: pl. XCIV,a) ve Büfe Mozaïği'nin (Levi 1945: pl. XLVIII,d) batı kompleksinde bulunan odadaki mozaikte M2 motifine benzer motifin kullanıldığı görülmektedir.

Anka Kuşu Evi (Levi 1945: pl. LXXXIII,b) Mozaïği'nin bordür bölümünde M2 motifine benzer motifin bulunmasının yanında farklı versiyonda işlenen motif de bulunmaktadır. M2 olarak adlandırılan geometrik motif çok az farklı düzenleme ile Kuş Sarmalın Evi Mozaïği'nde (Levi 1945: pl. XCII,b), İS IV. yüzyıla tarihlendirilen Hamam E Mozaïği'nde (Campbell 1938a: 10 fig. 38), Hamam A Mozaïği'nde (Levi 1945: pl. CX,d) ve İS IV. yüzyıla tarihlendirilen Hamam C Mozaïği'nde (Levi 1945: pl. CXVIII,d) işlenmiştir.

Martyrium I. pano II. bölümde M3 (Res. 18) olarak adlandırılan geometrik

motifin benzeri Ananeoisis Mozaïği'nde (Levi 1945: plate CXXXI,c) işlenmiştir.

İncirli Köyü Martyrium Mozaïği I. pano II. bölümde M4 (Res. 19) olarak adlandırılan geometrik motif ile Masklar Mozaïği'ndeki (Levi 1945: 307) motif benzer olup Masklar Mozaïği'ndeki daha büyük işlenmiştir. M4 olarak adlandırılan motifin benzerleri Constatin Villası (Levi 1945: pl. LIII,a), Ge Evi (Levi 1945: 307 pl. LXXXII), Büfe Mozaïği (Levi 1945: pl. CXXV,a), Ananeoisis Mozaïği (Campbell 1940: 419, 421 fig. 5; Levi 1945: pl. CXXI,b) ve Kuş Sarmalı (Levi 1945: pl. XCII-b) mozaiklerinde görülmektedir. İncirli Köyü Martyrium Mozaïği I. pano II. bölümde M5 (Res. 20) olarak adlandırılan geometrik motif ile Masklar Mozaïği'ndeki (Levi 1945: 307) motif benzer olup Masklar Mozaïği'ndeki daha büyük işlenmiştir.

M5 (Res. 20) olarak adlandırılan geometrik motif ile Ge Evi Mozaïği'ndeki (Levi 1945: pl. LXXXII,a) ve Hamam E'de oda 10'da (Campbell 1938a: 10; Levi 1945: pl. CIX) bulunan mozaikteki motif benzerdir. İncirli Köyü Martyrium Mozaïği I. pano II. bölümde M8 (Res. 23) olarak adlandırılan geometrik motif aynı pano içerisinde çok az tasarım farkıyla M3 (Res. 18) motifine benzemektedir.

İncirli Köyü Martyrium Mozaïği I. pano II. bölümde F1 (Res. 10, 11, 12, Çiz. 4) ve F4 (Res. 10, 11, 15, Çiz. 4) olarak verilen ördek figürüne birebir benzer figürler Antakya Mozaikleri içerisinde bulunmamakla birlikte Mevsimler Evi'nde oda 4'de (Levi 1945: pl. LXXXII,b) bulunan mozaikte, Rasim Adalı (Levi 1945: pl. LXXXIV,b) arazisindeki mozaikte, Samandağ Martyrium (Levi 1945: pl. LXXXVIII,a,b) Mozaïği'nde ve İS VI. yüzyıla tarihlendirilen Kitis Evi'nde oda 2'de (Levi 1945: pl. CXXXVII,c) ördek figürleri işlenmiştir.

İncirli Köyü Martyrium Mozaïği I. pano II. bölümde gölgeli çok kollu guilloche motifinin (M9) (Res. 11, 24, Çiz. 4) benzer versiyonunu pano şeklinde Hamam C'de (Levi 1945: pl. CXIX, a) görmekteyiz. Fakat gölgeli çok kollu guilloche motifinin daha dar örneği Comus Mozaïği'nde (Levi 1945: pl. XCIV), DH 24-S Mozaïği'nde (Levi 1945: pl. XCVII) ve Büfe Mozaïği'nin (Levi 1945: pl. CVII,a) bulunduğu güney kompleksindeki panoda görülmektedir.

İncirli Köyü Martyrium Mozaïği'nde panoların çevresini sınırlayan M10 olarak adlandırılan basit dalga bordür (Res. 11, 24, Çiz. 4) Hatay Mozaiklerini sınırlayan basit dalga bordürlerle birebir uyumaktadır.

İncirli Köyü Martyrium Mozaïği I. pano II. bölümü sınırlayan bordürün benzerlerinin en erken örneklerini Polyphemus Evi (Levi 1945: pl. II,b,c) Mozaïği'nde görmekteyiz. İS II. yüzyıla tarihlendirilen Polyphemus Evi'ndeki Polyphemus ve Galatea (Levi 1945: pl. III,a) ve Nehir Tanrısı (Levi 1945: pl. III,b) Mozaikleri'nde, İS II. yüzyıla tarihlendirilen Takvimler Evi (Levi 1945: pl.V,b) Mozaïği'nde, Trajan Aquadüktü Mozaïği'nde (Levi 1945: pl.V,a), Okeanos Tethys Mozaïği'nde (Campbell 1938b: 211 fig. 5), Kresis Mozaïği'nde (Campbell 1938b: 213 fig. 8), Bakha Dansı (Morey 1935: 9 fig. 1) Mozaïği'nde benzer bordür işlenmiştir.

I. pano, II. bölümdeki M11 olarak adlandırılan geometrik düzenlemenin (Res. 25, Çiz. 4) benzer örnekleri olmasına rağmen birebir örtüşen geometrik düzenleme bulunmamaktadır. Fakat farklılıkları ile birlikte benzerleri İncirli Köyü I Kilise Mozaïği'nde (Çelik 2013: 4), Psykheler Kayığı Evi oda 3'de (Levi 1945: pl. XXXVII,a), İphigenya Evi oda 5'de (Levi 1945: pl. XCIV) bulunmaktadır.

Martyrium I. pano III. bölüm mozaïği olan kitabede kullanılan ve M1 olarak adlandırılan tırtıklı testere dişli (Res. 27 - 29) geometrik motifin en yakın örneğini, Antakya'da Polyphemus Evi'ndeki Polyphemus ve Galatea (Levi

1945: pl. III,c) Mozaïği'nde, Takvimler Evindeki Sarhoş Dionysos (Levi 1945: pl. VII,b) Mozaïği'nde, Bacchic Thiasos Evi'nde (Levi 1945: pl. VII,c), Anka Kuşu Evi (Levi 1945: pl. IX,a) Mozaïği'nde, Kilikya Evi (Levi 1945: pl. IX,b) Mozaïği'nde, Narkisos Evi (Levi 1945: pl. X,b) Mozaïği'nde, Kırmızı Döşemeli Evi Oda 5'de (Levi 1945: pl. XIV,a) bulunan mozaikte, Atrium Evi, Paris'in Hükümü (Levi 1945: pl. I, a) Mozaïği'nde görmekteyiz.

Martyrium I. pano III. bölüm mozaïği olan kitabede kullanılan M2 olarak adlandırılan geometrik motifin (Res. 29, Çiz. 6) en yakın örneği Hamam F'de (Campbell 1938a: 97) kullanılmıştır.

Martyrium I. pano IV. bölüm mozaiklerinin bazı özellikleri Hatay mozaikleri içerisinde Balıklar ve Ördekler Mozaïği'ndeki (Levi 1945: pl. 79) motiflerle birtakım benzerlikler göstermektedir. Balıklar ve Ördekler Mozaïği'ndeki nilüfer çiçeği motifleri ile IV. bölümdeki M3 (Res. 26, 28) ve M4 (Res. 26, 28) olarak adlandırılan nilüfer çiçeği motiflerinin bazı özellikleri benzerdir. Martyrium I. pano IV. bölüm mozaïğindeki M2 (Res. 26, 28) ve M3 (Res. 26, 28) nilüfer çiçeği motifine benzer motif Kitis Evinde oda 2'de (Levi 1945: pl. LXXXV,b) bulunmaktadır. Martyrium I. pano IV. bölüm mozaïğinde yer alan F2 (Res. 30) olarak adlandırılan balık figürünün benzeri Yürüyen Aslan (Levi 1945: pl. LXXIV,a; Lavin 1963: fig. 13) Mozaïği'nde görülmektedir.

II. panoda yer alan F3 (Res. 32, 33, 36) olarak adlandırılan boğa figürüne benzer figür, Hatay mozaikleri içerisinde şu an itibarı ile bulunmamaktadır.

Phila Salonu'nda (Levi 1945: pl. LXXII, a) ve Megalopsychia (Levi 1945: pl. LXXVIII,a; Downey 1963: fig. 45; Dunbabin 1999: 182; Kondoleon 2000: 8 fig. 6) Mozaïği'nde boğa figürü ise çok farklı şekilde işlenmiştir.

İncirli Köyü Martyrium Mozaïği, II. panoda yer alan M3 (Res. 33) olarak adlandırılan guilloche bordürü, Topografik (Levi 1945: pl. LXXIV,b) bordür parçasında, Ananosis Mozaïği'nde (Levi 1945: pl. CXXXI,d) ve Yakto Mozaïği'nde (Campbell 1934: pl. XXII-A; Morey 1935: 11) benzer şekilde kullanılmıştır.

İncirli Köyü Martyrium Mozaïği, III. panoda kullanılan geometrik motif (Res. 37) biraz farklı olsa da benzeri Psykheler Kayığı Evi oda 3'de (Levi 1945 pl. XXXVII,a), Psykheler Kayığı Evi Hermaafroditi (Levi 1945: pl. XXXIX, a) koridorunda, Menander Evi oda 1'de (Levi 1945: pl. XLIV,b), Mevsim Mozaïği'nde (Levi 1945: pl. L, d), Aion Evi'nde (Levi 1945: pl. LXXXIV,c) ve Hamam F (Levi 1945: pl. CVIII,f) binasında bulunan mozaikte işlenmiştir.

İncirli Köyü Martyrium'un'da bulunan mozaik panolar farklı mekânlardadır. Mozaik panoların tahrip olması ve tabanında buldukları mekânların tam olarak sınırlarının ortaya çıkarılamaması sebebiyle mozaiklerin ölçüleri sağlıklı değildir. İncelenen Hatay Mozaiklerinin tek panodan oluşması ve Martyrium Mozaiklerinin üç farklı panodan oluşması birbirleriyle ölçü olarak kıyaslama problemini doğurmuştur. Bu sebeple, İncirli Köyü Martyrium Mozaïği ile yukarıda karşılaştırılması yapılan Hatay Mozaiklerinin ölçüleri arasında bir kıyaslamaya gidilmemiştir.

İncirli Köyü Martyrium Mozaïği'nde siyah, beyaz, kirli beyaz, çamurlaşmış yeşil, uçuk kahverengi, koyu kahverengi, kızıl kahverengi, kızıl kırmızı, açık gri, koyu gri, lila ve oksit sarı olmak üzere 12 renk kullanılmıştır. Tessera cinsi olarak kalker kullanılmıştır. Hatay Mozaikleri içerisinde tessera renklerine ve cinslerine bazı örnekler verecek olursak Hamam D, oda 3-b'deki renkler beyaz, siyah, kırmızı, mavi, yeşil, açık yeşil, pembe, gri, mor, menekşe (Campbell

1938a: 10) şeklinde olup tessera cinsi kalkerdir (Campbell 1938a: 17), Ananeoisis Mozaığı'nda tessera renkleri ise beyaz, siyah, koyu kırmızı, hardal sarısının iki tonu, yeşil grinin iki tonu, pembe, yeşil, kahverengi, mavi, gri, gümü, mor menekşe, turkuaz olup cinsi kalker, camdır (Campbell 1938a: 28).

Bu durum bize kullanılan tessera cinsi ile tessera renkleri konusunda İncirli Köyü Martyrium Mozaığı ile Hatay Mozaikleri arasında uyum olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Sonuç olarak; İncirli Köyü Martyrium Mozaiklerinde kullanılan süsleme öğeleri Hatay Mozaiklerinin genelinde bulunmaktadır. Sivil yapılardaki mozaik süsleme öğelerinin benzerini veya farklılaşmış düzenlemesini İncirli Köyü Martyrium Mozaiklerinde görmekteyiz.

Genel olarak Hatay Bölgesinin Roma ve Geç Roma Dönemi Mozaiklerine baktığımızda İncirli Köyü Martyrium Mozaiklerinin Hatay Mozaikleri içerisinde süsleme öğelerine benzer en erken ve en geç dönem örnekleri ele alındığında; İncirli Köyü Martyrium Mozaiklerinin genel kompozisyon düzenlemesinin, Hatay Mozaikleri kapsamındaki sivil ve dini yapılarda ortaya çıkarılan mozaik panolar içerisinde bulunmadığını görmekteyiz. Bununla birlikte, İncirli Köyü Martyrium Mozaığının I. pano II. bölümün kompozisyonundaki şablon, bazı Hatay Mozaikleri ile benzerlik göstermektedir. Martyrium I. pano II. bölümde işlenen panonun geometrik düzenlemesi şablon (Çiz. 4, 9) olarak bugünkü bilgiler ışığında en erken Masklar Mozaığı ile Hatay'da İS IV. yüzyılda görülmeye başlamıştır.

Konu olarak ele alındığında, İncirli Köyü Martyrium Mozaığı'ndeki I. pano IV. bölümdeki göl tasviri, Hatay Mozaikleri içerisinde, bir yerde, balıklar ve ördekler mozaığında kullanılmış fakat kilise zemini olarak işlenmiştir. Konu olarak iki mozaik pano birbirinden farklıdır. İncirli Mozaığı'ndeki II. panoda yer alan ağaç gövdesi yanındaki boğa ve üstteki kuşlarla işlenen bir konu, diğer Hatay mozaikleri içerisinde yoktur fakat Philla Salonu'nda bulunan mozaikte, ağacın önünde boğa ve karşısında bir aslan ile işlenen pano bulunmakla birlikte bu pano dini mekânda değildir. Ayrıca her iki mozaığın konu ve tasarımı birbirinden tamamen farklıdır.

Figürler ele alındığında, İncirli Köyü Martyrium Mozaığı, I. bölüm IV. panodaki "F2" (Res. 31) olarak gösterilen balık figürüne benzer olan en erkene tarihlendirilen örneği, İS V. yüzyıla tarihlendirilen Yürüyen Aslan Mozaığı'nda görmekteyiz.

İncirli Köyü Martyrium Mozaığında kullanılan, Süleyman Düğümü motifinin (Res. 17), benzer, en erkene tarihlendirilen örneğini İS II. yüzyıla tarihlendirilen İçki Yarışması Evi'ndeki oda 2' de olduğunu söyleyebiliriz.

Bordür örnekleri ele alındığında, İncirli Köyü Martyrium Mozaığı, I. pano III. bölümdeki "M1" (Res. 29) olarak adlandırılan bordür benzeri en erkene tarihlendirilen örneğini İS II. yüzyıla tarihlenen Atrium Evi'nde görmekteyiz.

Hatay mozaiklerine baktığımızda, İS VI. yüzyılda kilise ve martyrium mozaikleri içerisinde konu olarak, hayvan ve bitki figürlü cennet tasvirinin çok sık kullanıldığı gibi cennet tasvirlerinde de çeşitlilik görülmektedir. Samandağ Matriyon Mozaığı (Campbell 1941: 43), Kırıkhan İncirli Köyü I Kilise Mozaığı (Çelik 2013: 4, 5), Arsuz Arpaçiftliği Kutsal Havariler Kilise Mozaığı'nda (Çelik 2018: 269, 271, 273) olduğu gibi cennet tasviri versiyonları birçok mozaik panoda

kullanılmıştır. Hatay mozaiklerinde kullanılan cennet tasviri içerisinde, İncirli Köyü Martyrium Mozaği'ne benzer göl tasviri bulunmadığı gibi dini mekân mozaikleri arasında, geometrik şablon içerisinde kuşlar düzenlemesi ayrıca ağaç önünde boğa düzenlemesi görülmemektedir. Bu durum Hatay'ın ortaya çıkarılan dini mekân mozaiklerinde kullanılan figürlerin benzer fakat kompozisyon olarak yorumlarının farklı olduğu sonucunu doğurmaktadır. Hatay'da ortaya çıkarılan dini mekânlardaki mozaiklerde kullanılan figür ve motiflerin çevresel etkilere göre yapıldığını, İncirli Köyü Martyrium Mozaği'nde görmekteyiz. Martyrium'un bulunduğu İncirli Köyü'ne kuş uçuşu yaklaşık 7 km mesafede Aygır Gölü (Res. 38), yaklaşık 9 km mesafede ise Gölbaşı (Balıklı Göl) Gölü (Res. 39) bulunmaktadır. Mozaiklerde kullanılan gölde yaşayan balıklar, leylek, ördek ve nilüfer çiçekleri bu etkiyi kanıtlar niteliktedir. Yine İncirli Köyü I Kilise Mozaği'nde (Çelik 2013: 4, 5, 6) kullanılan gazel, ördek, keçi gibi figürler bu çevresel etkiyi desteklemektedir. Fakat çevresel etkiyi Hatay'da bulunan dini mekân mozaiklerinin tamamı için kullanmak hatalı olacaktır. Dini mekânlardaki mozaiklerde kullanılan figürlere baktığımızda mozaik ustalarının elinde katalog olduğu ve figürleri bu katalogdan seçtikleri Hatay ve çevresinde yaşamayan hayvanların kullanılmasından anlaşılmaktadır.

Resim 38
Aygır Gölü.

Resim 39
Gölbaşı Gölü.

Hatay’da bulunan sivil ve dini mekânlarda yapılan mozaik döşemelerindeki konu, kompozisyon, figür, motif ve bordürler incelendiğinde; İS II. yüzyıldan başlayan sanatsal süreç Antakya’da bulunan diğer Doğu Roma mozaiklerinde takip edildiği gibi, I. Iustinianus (İS 561) dönemine tarihlendirilen İncirli Köyü Mozaığı’nda de İS VI. yüzyıla kadar izlenilmektedir.

Bu durum Hatay’da mozaik ustalarının mozaik sanatındaki birikimlerinin yüzyıllarca kuşaktan kuşağa aktarıldığını gösterdiği gibi mozaik sanatındaki değişiklikleri ve yenilikleri de yansıtmaktadır.

Kaynaklar – Bibliography

- Barsanti 2012 C. Barsanti, “The Fate of the Antioch Mosaic Pavements: Some Reflection”, JMR 5, 25-42.
- Campbell 1934 W. A. Campbell, “Excavation at Antioch on the Orontes” AJA 38, 2, 201-206.
- Campbell 1938a S. Campbell, The Mosaics of Antioch, Toronto.
- Campbell 1938b W. A. Campbell, “The Fourth and Fifth Seasons of Excavation at Antioch-on-the-Orontes: 1935–1936”, AJA 42, 2, 205-217.
- Campbell 1940 W. A. Campbell, “The Sixth Season of Excavation at Antioch on the Orontes”, AJA 44, 4, 417-427.
- Çelik 2013 Ö. Çelik, “İncirli Köyü – I Mozaikleri”, JMR 6, 1-7.
- Çelik 2018 Ö. Çelik, “Hatay, Arsuz, Kutsal Havariler Kilisesi”, 27. MKKS, 265-276.
- Décor I C. Balmelle - M. Blanchard Lemée - J. Christophe - J.-P. Darmon - A.-M. Guimier Sorbets - H. Lavagne - R. Prudhomme - H. Stern, Le Décor géométrique de la mosaïque romaine I, Paris, 1985.
- Décor II C. Balmelle - M. Blanchard-Lemée - J.- P. Darmon - S. Gozlan - M. P. Raynaud, Le Décor géométrique de la mosaïque romaine II, Paris, 2002.
- Downey 1973 G. Downey, Ancient Antioch, New Jersey.
- Dunbabin 1999 K. M. D. Dunbabin, Mosaics of the Greek and Roman World, Cambridge.
- Jones 1981 F. F. Jones, “Antioch Mosaics in Princeton”, Record of the Art Museum, Princeton University, 40, 2, 2-26.
- Kondoleon 2000 C. Kondoleon, Antioch The Lost Ancient City, New Jersey.
- Lavin 1963 I. Lavin, “The Hunting Mosaics of Antioch and Their Sources. A Study of Compositional Principles in the Development of Early Mediaeval Style”, DOP 17, 179-286.
- Levi 1945 D. Levi, Antioch Mosaic Pavement, Volume I-II, Princeton.
- Morey 1935 C. R. Morey, “The Excavation of Antioch on the Orontes”, Parnassus 7, 4, 9-12.
- Morey 1938 C. R. Morey, The Mosaics of Antioch, London.

